

ЗА ДИСКУСИОННАТА ПРАВНА СЪЩНОСТ НА ОТГОВОРНОСТТА НА УПРАВИТЕЛЯ В ООД ЗА ПРИЧИНЕНИ ВРЕДИ

Проф. д-р Маргарита Стефанова Бъчварова, bachvarova@ue-varna.bg

Катедра „Правни науки“

Икономически университет – Варна

Резюме: Статията изследва понятието „управителски деликт“ като основание за ангажиране на специалната отговорност на управителя за вреди, причинени на дружеството с ограничена отговорност в търговското право. Извършен е теоретичен анализ относно същността на отговорността с оглед основното деление в правната доктрина: „договорна“ и „деликтна“ по вид. На основата на нормативния анализ и актуалната съдебна практика са оформени заключения относно особеностите на отговорността, които я причисляват към договорната по вид, но специална имуществена отговорност.

Ключови думи: отговорност, управител, дружество, вреди.

JEL: K15, K22

ABOUT THE DISCUSSIONAL LEGAL NATURE OF THE MANAGER'S LIABILITY IN THE LIMITED LIABILITY COMPANY FOR DAMAGES

Margarita Stefanova Bachvarova, Full Professor, PhD, bachvarova@ue-varna.bg

Department of Legal Sciences

University of Economics of Varna

Abstract: This article studies the term management tort as grounds for the involvement of the specific liability of the manager for damages caused to the limited liability company in the commercial law. Theoretical analysis was made in respect of the essence of liability in view of the main division in the legal doctrine – contract and tort by type. Based on the normative analysis and the current court practice, conclusions were drawn in respect of the specific characteristics of the liability which attribute it to the contract by type, but a specific property liability.

Keywords: liability, manager, company, damages

JEL: K15, K22

Въведение

Основният научен интерес на настоящата статия е свързан с теоретико-практическите аспекти на регламентираната в чл.145 от ТЗ възможност за дружество с ограничена отговорност (ООД) да претендира отговорност срещу управителя за причинените на дружеството вреди. Понятието „управителски (управленски) деликт“ се използва от съдебната ни практика като родово понятие за фактическия състав относно ангажиране отговорността на управителя. С оглед на неговия противоречив характер (Йосифова,2006), **целта** на настоящото изследване е да се извърши научен анализ на въведеното в съдебната практика понятие и да се посочат неговите правни особености. На тази основа се формулират и следните **изследователски задачи**: а) научен анализ относно правната същност на отговорността на управителя; б) изясняване на предпоставките и пределите на отговорността на управителя за вреди на ООД; в) предпоставки за реализиране на отговорността и обобщение на основата на действащата съдебна практика;

Възможността да се търси отговорност при корпоративните форми на обединяване е тясно обвързана с разделянето на собствеността от управлението и разделната правосубектност на дружеството от една страна, и управителя като орган от друга страна. В съдебната ни практика се застъпва твърдението, че правото на дружеството да търси имуществените последици от неизпълнение на договорното и органно задължение на управителя произтича от осъществения фактически състав на т.нар.“управителски деликт“ (Върховен Касационен Съд, 2015). Спецификата относно правното положение на управителя, разглеждана във вътрешната структура за управление на дружеството, е във характеризирането му като волеизявяващ орган (Костов, 2005).

Като **дискусионен** аспект на изследваната проблематика се очертава употребата на понятието „деликт“ като обобщаващо понятие относно деянието, извършено от управителя, от което са произлезли вреди за управляваното от него дружество. Във връзка с изясняването му, в настоящото изследване, за научен анализ възприемаме увърденото в специализираната гражданскоправна теория твърдение, че понятието „деликт“ се използва в хипотезите на ангажиране на „извъндоговорна отговорност“ на дееца при извършени от него противоправни действия, за което липсва предварителна договорна връзка между извършителя и увредения (арг.чл.45 от ЗЗД). Предпоставките са необходими и при условията на чл. 49 от ЗЗД, при наличие на възлагане от юридическо лице, когато изпълнителят осъществи състава на чл. 45 от ЗЗД.

1. Теоретико-методологически аспекти на отговорността на управителя в ООД

Проблемът за характера на отговорността на управителя е предмет на научен анализ и дискусия, за което свидетелстват разнородните становища в специализираната теория. Те са следствие от общата формулировка, съгласно чл. 145 от ТЗ, по силата на който „управителят и контролорът отговарят имуществено за причинени на дружеството вреди“. В съдебната практика се приема твърдението й като вид имуществена гражданска отговорност, без изрично да се застъпва позицията относно нейния вид: „договорна“ или „деликтна“ по характер. И тук навлизаме в спорната полемика, поради разнопосочните твърдения в доктрината за характера на този вид отговорност.

Относно правната същност на отговорността, в научната литература са застъпени следните становища:

Първо, характерът на отговорността на управителя спрямо дружеството е „*договорна*“ по вид. (Герджиков, 1994). Основният аргумент е в наличието на договор за управление (мандат) и правоотношения между него и търговското дружество в качеството му на задължителен изпълнителен орган. Договорът е разновидност на договора за поръчка и неизпълнението на правата и задълженията, произтичащи от него обуславя възникване на договорна отговорност (Голева, 2004).

Второ, отговорността на управителя е *разновидност на „деликтната отговорност“* с обосновка, че е във формата на обезщетение за „непозволено увреждане“. Допълнителен аргумент е изричното ѝ уреждане по реда на чл. 142 от ТЗ и чл.145 от ТЗ, което не се изисква при ангажиране на договорната отговорност.

(Рачев & Караниколов & Попов и др, 1999)

Трето, отговорността на управителя е *особена форма на гражданска отговорност*, която се отличава от „договорната“ и „деликтната отговорност“, поради което е самостоятелен институт в търговското право. (Даскалов, 2008)

Четвърто, съдебната ни практика определя отговорността като: „*специална имуществена отговорност*“, която произтича едновременно от наличието на договор за управление (мандат) и закона, тъй като управителят е натоварен с функциите да организира и управлява дейността и имуществото на търговеца (Върховен Касационен Съд, 2016). Във връзка с това и при прилагането на чл. 145 от ТЗ съдилищата следват утвърдения в правната доктрина алгоритъм за наличие на „деликт (управителски деликт)“ като фактически състав, състоящ се от следните елементи: а) наличие на деяние във формата на действие или бездействие; б) вина; в) констатирани вреди; г) причинна връзка между деянието и вредите; д) противоправност на деянието (Гайдаров, 2011). В чуждестранната литература се анализира елементът „противоправност“ в контекста на отговорността като следствие от неизпълнение на задължението да се действа „добросъвестно“ и „разумно“ в интерес на компанията. Категориите „добросъвестност и разумност“, възприети от чл.71 от Закона за акционерните дружества, чл. 44 от Закона за дружествата с ограничена отговорност и чл.53 от Граждански Кодекс на Руската Федерация, исторически се свързват с приетата в английското общо право концепция за доверителните задължения и по-специално от комбинацията на две задължения на органа: задължение за грижа (*duty of care*) и задължение за лоялност (*duty of loyalty*) (Текутьев, 2015). От тази позиция, в английското право и теория е налице следното подразделение на задължения, които водят до договорна отговорност: а) задължение да се действа в рамките на дадените пълномощия като превишаването се третира като нарушение; б) задължение да се действа добросъвестно (*in good faith*); в) задължения в изпълнение на договора в процеса на осъществяване на обичайния предмет на дейност.

С оглед на гореизложения анализ, **специалният характер на отговорността** по чл.145 от ТЗ се обосновава със следните аргументи:

а) наличие *не само на договорно, но и на органно* правоотношение между управителя и търговското дружеството;

б) наличие на *специфични предпоставки*, при които възниква, а именно: виновно и противоправно неизпълнение на задълженията на управителя по

повод управлението на дружеството, от което са произлезли вреди. Подобна регламентация на отговорността на управителя съществува и съгласно отмененото ни търговско законодателство (Кацаров, 1990).

Аргумент в съдебните решения за въвеждането на понятието „управителски (управленски) деликт“ е, че при условията на чл. 145 от ТЗ е налице „специален деликтен състав, по който се ангажира отговорността на управителя...“ (Софийски Градски Съд, 2017). Поради това, дори и да не е представен договор за управление, отговорността се търси на плоскостта на чл. 141 от ТЗ. Той регламентира задължение за управителя да: *управлява и представлява дружеството, организира и ръководи дейността му съобразно закона и решенията на общото събрание.*

Подобна законодателна техника се използва и при регламентиране на общата гражданска „деликтна отговорност“ по чл. 45 от ЗЗД, където се предвижда поправка на вредите от *всяко лице, причинени виновно на друг правен субект.* Основната специфика е свързана с наличието на общо задължение, за което не се изисква съгласие, за да породи действие. От това следва основната разлика с регламента по чл. 141 от ТЗ, който в ал. 3 **изисква изрично и нотариално заверено съгласие на лицето, за да поеме функциите на управител.**

Следователно, наличието на законови норми, уреждащи отделни права и задължения от правното положение на управителя, могат да ангажират не всяко лице, а само това, което е *конституирано като орган по определения от закона ред.* В тази връзка, за обосноваване на отговорността относно спецификата на отговорността на управителя, е необходимо да бъдат разгледани предпоставките и пределите на отговорността, съгласно търговското ни законодателство.

2. Предпоставки и предели на отговорността на управителя в ООД за причинени вреди

Границите на отговорността на управителя в ООД са в непосредствена зависимост от обема на неговите правомощия в качеството на управител. Поради това е необходимо предварително изясняване на предпоставките за встъпване в длъжност „управител“, което се отразява и върху квалификацията и пределите на тази отговорност.

В систематизиран вид, съгласно разпоредбите на ТЗ, законосъобразните действия за да встъпи лицето във функциите на управител включват:

- а) решение на общото събрание за избор (Колев, 2011),
- б) декларация за съгласие от управителя;
- в) договор за възлагане на управление;
- г) вписване на името на управителя в търговския регистър, за да има действие овластяването спрямо третите лица.

От наличието на посочените елементи, следва заключението, че е налице фактически състав, който включва разнородни по правната си характеристика актове, съответно с различни правни последици. В контекста на разглежданата проблематика от съществено значение са първите три елемента (п. а), б), в).

Въз основа на акта за избор на управител във формата на решение и декларацията по чл. 141 ал. 3 от ТЗ на лицето се създава „**органно правоотношение**“. Те обективират волята на върховния орган на дружеството и физическото лице-управител и на основата им се поражда правоотношение

със специфично предметно съдържание. Основната цел на „органното правоотношение“ е да определи обема на представителната му власт (Цветковска, 2017) и правата и задълженията в качеството му на задължителен орган на дружеството. Декларацията също отразява и съгласието на управителя да приеме управлението и да встъпи в длъжност. Предназначението на избора е да породи представителна власт и право на управление за конкретното лице по отношение на търговското дружество (Герджиков, 2000).

Мандатното правоотношение се създава на основата на съществуващо вече „органно правоотношение“ въз основа на договор за управление. Следователно е налице последователност при възникване на двете правоотношения, поради което органното правоотношение може да бъде квалифицирано *като основно, а „мандатното правоотношение“ като подчинено по характер*. Основният аргумент е, че договорът за управление се сключва само при наличие на законосъобразен избор от страна на общото събрание.

Различно е предназначението на двете правоотношения. Правоотношението по „органното представителство“ очертава правомощията на управителя спрямо третите лица. Поради това е необходимо и вписване на лицето в търговския регистър с цел публичност и гарантиране правата на неограничен брой субекти. Докато „мандатното правоотношение“ урежда вътрешните отношения между дружеството и управителя с цел конкретизиране на правата и задълженията му в сферата на управлението.

Предметът на договора е *възлагане на управлението* на управителя, който се задължава срещу възнаграждение и на свой риск да организира и ръководи дейността...“ (Микова, 2013). Отделни автори (Голева, 2014) поддържат и тезата за самостоятелния характер на договора за управление с оглед на неговото специфично основание и съдържание. По наше мнение, *договорът за управление в съдържанието си имплицитно включва и тези задължения на управителя, които законодателят изрично е възложил на органа с отделни разпоредби в ТЗ* (арг. чл.141 от ТЗ, чл. 142 от ТЗ). На тази основа, може да се приеме, че в задължителното съдържание на договора по право се включват задължения на управителя, свързани с добросъвестното управление и представителство на ООД. Тези задължения **a priori** следва да се преценяват като включени по закон и като неразделна част от съдържанието му. Застъпената теза се поддържа и по повод задължението в чл. 142 от ТЗ относно забраната за управителя да се въздържа от конкурентна дейност. В правната теория се приема, че „неизпълненото задължение се инкорпорира в договорното отношение между страните“ (Калайджиев, Голева, Арков и др, 2003).

При този анализ на съдържанието на договора, следва логически изводът за „договорния характер“ на отговорността на управителя, което изключва разглеждането на нарушението на задълженията му като „деликт“ по смисъла на чл. 45 от ЗЗД. Твърдението кореспондира и на характеристиката на „договорната отговорност“ като съвкупност от вторичните последици, които възникват при неизпълнение на предходно съществуващо облигационно отношение (Апостолов, 1990) между страните.

В правната теория като разграничителен критерий между утвърдените в доктрината отговорности: „договорна“ и „деликтна“, се използва и интересът, който подлежи да бъде удовлетворен чрез обезщетението за вреди. При „деликтната отговорност“ това е т.нар „**негативен интерес**“, а „договорната

отговорност“ е предназначена да защити **„позитивния интерес**. Допълнителен аргумент е и принципната теоретична позиция, че при „деликтната отговорност“ задължението за обезвреда притежава първичен характер, докато при „договорната отговорност“ е налице неизпълнение на предходно облигационно задължение и е с вторичен характер (Калайджиев, 2016).

Спецификата в правното положение на управителя е във функционалната обвързаност между двете правоотношения, в които управителят встъпва: по мандат от една страна и в „органното правоотношение“ от друга страна. Следователно, основните задължения на управителя в резултат на решението за избор от общото събрание се наслагват към задълженията, които се оформят към договора за управление и по този начин образуват неговия предмет. По този начин, неизпълнението на задълженията на лицето в качеството му на управител представлява *лично неизпълнение* за дължимия от него резултат, свързан с управление и представителство на ООД. Освен като особен договор, договорът за възлагане на управлението се сключва и с оглед на личните качества на страните. Управителят е лично обвързан за изпълнение на конкретни задължения (произтичащи от закона, договора, решения на общото събрание), което е също аргумент за договорния характер на отговорността (Кожухаров, 1992).

Анализът на фактическия състав за възникване на „органното правоотношение“ показва необходимостта от изричното съгласие на управителя, а не само решение на общото събрание. Поради това и липсата на конкретен договор за управление не се явява процесуална или материалноправна пречка за ангажиране на отговорността му. Основният аргумент е в наличието на *многообразие на източници, които визират конкретните задължения на управителя*, включително и самия закон. Те пораждаат облигационно правоотношение между физическото лице, встъпило като орган и търговското дружество, което е основание за изключване на „деликтния характер“ на отговорността. Допълнителен аргумент е и съдебната ни практика, която единно прилага чл.115 от ЗЗД, регламентиращ спиране на давностния срок, докато управителят е на служба. Граматическото тълкуване на употребения термин „служба“ води до заключението за наличието на правоотношение, а оттук и до спиране на давностния срок, докато то трае.

Независимо от спорния характер на терминологията, съдебната ни практика поддържа позицията за **неизменност** на фактическия състав, обуславящ отговорността по чл. 145 от ТЗ. Следва да са налице действия или бездействия на управителя, с които се нарушават задълженията му към дружеството, настъпване на вреда, изразяваща се в претърпяна щета или пропуснатата полза; причинна връзка между вредата и поведението на управителя и виновно отношение към деянието.

Съдебната ни практика се е произнесла и по въпроса относно съотношение то, в което се намират чл. 45 от ЗЗД и чл. 145 от ТЗ. При констатиране на причинна връзка между деянието и функциите управител, съдебният орган (въззивната инстанция) е в състояние служебно да промени правната квалификация на иска от петитум по чл. 45 от ЗЗД към иск по чл. 145 от ТЗ, като част от правомощията ѝ по контрол. Правната квалификация на основанието за приложението на закона е от съществено значение за законосъобразност на съдебното решение и определя границите на отговорността на управителя при основателност на искането. За конкретизиране

размера на обезщетението съответно намират приложение основните разпоредби в чл. 82 от ЗЗД. Отговорността ще се разпростре до тези *вреди, които са пряка и непосредствена последица от неизпълнението, които са били предвидими при пораждане на задължението*. При недобросъвестност на управителя, отговорността е до границата на всички преки и непосредствени вреди. За разлика от границите на отговорността при „деликтната отговорност“, при която се отговаря за всички непосредствени вреди съгласно чл. 51 от ЗЗД. В това се изразява практическото значение на правната квалификация на отговорността на управителя: „договорна“ или „деликтна“ по характер, поради различния размер на обезщетението за вреди, които подлежат на обезщетение при наличието на осъществен фактически състав.

3. Изясняване на предпоставките за реализиране на отговорността на управителя в ООД за причинени вреди.

Общото събрание като върховен орган на ООД е компетентно да постанови следните решения, пряко свързани с отговорността на управителя: решение за предявяване на иск за реализиране на отговорността или решение за освобождаване от отговорност. В специализираната теория е безспорно, че освобождаване е допустимо само при „договорната отговорност“, но не и при „деликтната“ по вид отговорност. При нея е възможно само намаляването ѝ по размер. За освобождаване на управителя от отговорност, съгласно чл. 137, ал.1 т.5 от ТЗ., решението се постановява с обикновено мнозинство от капитала на ООД. То е необходимо и в хипотеза на ЕООД, като едноличният собственик на капитала осъществява правомощията на общо събрание, при условие че той е лице различно от управителя. При идентичност между собственика и управителя, разпоредбата за освобождаване от отговорност, респективно за предявяване на иск, е практически неприложима. В правната литература подобно решение се тълкува като „отказ от право“, който е с правни последици във вътрешните отношения между общото събрание и изпълнителния орган (Георгиев, 2010). Решението притежава правопогасяващ ефект, поради „опрощаване“ от страна на търговското дружество и от този момент отговорността не може да се реализира, дори и да е осъществен фактическият ѝ състав.

За да се реализира отговорността на управителя спрямо дружеството, решението на общото събрание се явява абсолютна процесуална предпоставка за съдебен процес. Решението за предявяване на иск срещу управителя и за ангажиране на неговата отговорност обуславя отпадане на възможността за вземане на решение за освобождаване от отговорност. Поради това, в съдебния процес по чл. 145 от ТЗ не е необходимо изрична проверка относно наличността на решение за освобождаване, тъй като тези решения имат взаимно изключващи се последици. В съдебната практика се приема, че решението на общото събрание се наслагва към фактическия състав, осъществен от управителя, за което съдилищата следят служебно. Решение за предявяване на иск се изисква при търсене на отговорност дори и когато управителят е заличен в това му качество. Следователно, без да е елемент от фактическия състав за възникване на отговорността, решението на ОС по реда на чл.137, ал.1 т. 8 е пряко обвързано с възможността за реализирането ѝ.

Налице са особености и относно постановяване на решението от върховния орган по реда чл.137, г. 8 от ТЗ. Когато управителят, осъществил състава за отговорността е и съдружник, той не е в състояние да гласува, поради наличието на „конфликт на интереси“. В тази връзка се отчита нормата на чл. 137, ал.3 от ТЗ, която намира приложение в случаите на постановяване на решение, ако с него едновременно се засягат интересите на дружеството и на отделния съдружник. Особености в процедурата могат да се открият и в хипотеза на притежаване на мажоритарния дял от управителя, който е и съдружник в ООД. При наличие на вреди, причинени на дружеството от този управител, не може да се очаква от него свикване на общо събрание и постановяване на решение за предявяване на иск за търсене на имуществена отговорност. Възможността е - съдружниците, които притежават поне 1/10 от капитала да свикат общо събрание при условията на чл. 138, ал. 2 от ТЗ. От нормативния анализ се констатира, че в посочената хипотеза за защита на тези съдружници абсолютно изискване за законосъобразно свикване на ОС е да разполагат с дялове най-малко 1/10 част от капитала. По аргумент на по-силното основание, при конфигурация: съдружници с под 1/10 част от капитала, когато дяловете се държат от другия съдружник, който е и управител, ангажирането на отговорността му е практически невъзможно.

С оглед на гореизложеното, интерес представлява нормата, съществувала в чл. 57 от Закона за дружествата с ограничена отговорност (ЗДОО отм). В отмененото ни търговско законодателство съдружниците с дялове 1/10 част от капитала, са притежавали правото да упражнят от името на дружеството иск за обезщетение при следните предпоставки: общото събрание на дружеството е отказало да го упражни или е направено предложение в този смисъл, което не е било поставено на разискване и гласуване. Срокът за предявяване на този иск е 3 месеца от момента, в който е взето или е следвало да се вземе решение от общото събрание. Оказва се, че съдружниците в ООД с поне 1/10 част от капитала по отмененото ни търговско законодателство са имали правото и на специален иск срещу управител(ите) тогава, когато той не е действал с грижата на „добър търговец“ при управлението на дружествените дела и при бездействие на общото събрание да ангажира отговорността му (чл. 27 от ЗДОО отм). Налице е *допълнително право на малцинството съдружници* да предприемат действия в защита интересите на цялото дружество. В действащия ТЗ подобно право притежават само акционерите с 1/10 част от капитала на дружеството. Техният иск по чл. 240а от ТЗ се определя в правната теория като „деривативен иск“ („action pro socio“), въз основа на който се защитава едно чуждо право - правото на дружеството за обезщетение при вреди, причинени от членовете на съветите (Голева, 2004). Отговорността е персонална по характер, тъй като искът се предявява не срещу орган за управление, а срещу неговите членове и е солидарна по вид (Бъчварова, 2007). В действащия ТЗ съдружниците с поне 1/ 10 част от капитала не притежават правото на подобен иск, което може да се предвиди при предстояща промяна на законодателството.

4.Заклучение

В резултат на гореизложеното, в систематизиран вид, основните изводи в научното изследване се отнасят до:

Първо, източникът на конкретното „органично правоотношение“ и на правото за управление между търговското дружество и управителя му е решението на ОС за избор. В това си качество върховният орган на дружеството действа като волеобразуващ орган (ВКС, ТР 2/ 2013), като постановените решения по реда на чл. 137 от ТЗ отразяват общата воля на съдружниците. Решението на ОС е абсолютно и задължително условие като елемент от фактическия състав за встъпване на конкретното лице като управител. Към него се прибавя и съгласието на управителя за изпълнение на управителските функции. На тази основа се формира по специален ред волята на дружеството като юридическо лице и възниква правна връзка с долустоящия му и подчинен орган за управление.

Второ, реализирането на отговорността на управителя зависи от *причинната връзка на деянието* (действие или бездействие) с *осъществяване на функцията управител* и доколко то може да бъде *вменено в задълженията му в това качество*. Поради това, основанието на отговорността на управителя произтича едновременно от наличието на функционалната обвързаност на „мандатно“ и „органично“ правоотношение между него и търговското дружество. С оглед и на съдебната практика, дискуссионният характер на понятието „управителски (управленски) деликт“ може да се свърже с първия елемент от фактическия състав, за да е налице отговорност: а именно, да е *констатирано нарушено задължение към дружеството като управител, което произтича на основата на предходно правоотношение между тях*. Наличието на посочените правоотношения са аргумент, за да признаем близостта на отговорността на управителя с „договорната по вид отговорност“, която притежава редица особености, както от гледна точка на основанието, което я поражда, така и от гледна точка на процедурата по реализирането ѝ.

Трето, от методологична гледна точка, разграничаването на утвърдените отговорности в правната теория е на основата на наличието или липсата на правоотношение между увредения и дееца, а не на основата на изискуемите отделни елементи от фактическите им състави.

Четвърто, с оглед на усъвършенстване на действащото търговско законодателство, *de lege ferenda* може да се признае право на съдружниците, притежаващи дялове в размер на 1/10 част от капитала на ООД да предявят иск за реализиране на отговорността на управителя при бездействие на общото събрание за ангажирането ѝ.

Използвани източници

Апостолов, Ив. (1990).Облигационно право. Част първа. Общо учение за облигацията. Фототипно издание. С., БАН, с. 93.

Бъчварова, М. (2007). За отговорността на членовете на съветите на акционерните дружества. Сборник с доклади от научна конференция с международно участие. Наука и икономика, ИУ- Варна, с. 204-210

Гайдаров, П. (2011)Граници на договорната и деликтната отговорност. С., Сиби.

Георгиев, А.(2010). Въпросите за имуществената отговорност на членовете на органите за управление на кооперацията и гаранционното обезпечение за

отговорността за вреди. Научни трудове на Русенския университет, 49, (7) , с.102

Герджиков, О. (1994) Коментар на Търговския закон. Книга втора. чл.113-157. С., Алиена. с. 538

Герджиков, О. (2000) Коментар на търговския закон. С., Книга втора., с 532

Голева, П. (2014). Търговско право. С., с. 259-260; с. 275

Голева, П. 2004. Търговско право. Книга първа. С, Феня, с.185

Даскалов, В. (2008) Отговорността на членовете на управителните органи на капиталовите дружества за вреди, причинени на дружеството – договорна или деликтна?, сп. Търговско право, № 4, с. 40

Йосифова, Т. (2006) Деликтна ли е отговорността на членовете на управителния съвет на акционерното дружество за причинените на последното вреди. Пазар и право, С., бр. 8. , с. 7

Калайджиев, А. Голева, П. Арков, М, Маданска, Н.(2003) Коментар на промените на ТЗ. , С. ,Труд и право. С. 58

Калайджиев, А. (2016) Облигационно право. Обща част. Седмо издание., С., Сиби, с. 419-427

Кацаров, К. (1990) Систематичен курс по българско търговско право. С., с. 322

Колев, Н. (2012) Органно представителство на АД. , Сиби, с. 25

Костов, К. (2003) Правно положение на управителя според промените на ТЗ. Сп. Диалог, № 4, 2005 г. , с. 166

Кожухаров, Ал.(1992). Облигационно право. Общо учение за облигационното правоотношение. Книга първа. Нова редакция Огнян Герджиков. С., Софи-Р., с. 257

Микова, В. (2013) – „Договор за управление на търговско дружество с ограничена отговорност“, С, Труд и право

Рачев, Ф. Л. Караниколов, П. Попов, Ив.Владимиров, Св. Лучников, Б. Неделчева, Сукарева, Зл, Б.Ланджев, Л. Велинов. (1990) Търговско право. С., с. 170.

Текутьев, Дм. (2015). Правовой механизм повышения эффективности деятельности членов органов управления хозяйственных обществ. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва.

http://pravo.studio/rf-korporativnoe-pravo/_yuridicheskaya-otvetstvennost-chlenov-organov-74656.html

Цветковска, М.(2017) Представителна власт на управителя на дружеството с ограничена отговорност. Известия. Наука и икономика. ИУ Варна. 4, 302-311

Върховен Касационен Съд (2015) Решение № 209 от 22.06.2015 г. по Т. Д. № 4117/2013 Г., Т. К., II Т. О. на ВКС

Върховен Касационен Съд (2016) Решение № 142 от 28.07.2017 Г. по Т. Д. № 1945/2016 Г., Т. К., I Т. О. на ВКС.

Върховен Касационен Съд (2013) Тълкувателно Решение № 3 от 2013 г. от ОСГТК

Софийски Градски Съд (2015) Решение № 1548 от 08.03.2017 г. по гр. д. № 8852/2015 г.